

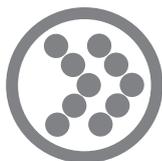
اقدامات احتمالی پول شویی صاحب کاران

رهنمودهایی

برای حسابرسان مستقل

محمود همت فر، محمد اسلانی و فاطمه لطفعلیان

پول شویی^۱ فرایندی غیرقانونی است که از طریق آن، عواید و درآمدهای ناشی از اعمال خلاف قانون، مشروعیت می‌یابد. پول شویی به عنوان یک جرم مالی دارای اثرات نامطلوب و زیانباری در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی است و به عنوان یک جرم سازمان‌یافته مورد توجه جهانی قرار گرفته است. امروزه در کشورهای پیشرفته تعقیب مالی وجوه حاصل از فعالیت‌های بزه‌کارانه مقدم بر کنترل فیزیکی است و این‌جاست که مبارزه با تطهیر عواید حاصل از این جرایم یا پول شویی معنا پیدا می‌کند. از طرفی به دلیل اشراف حسابرسان بر عملیات، اسناد و مدارک مالی شرکت‌ها، می‌توانند احتمال وقوع پول شویی در عملیات شرکت را شناسایی و گزارش کنند. امروزه مسئولیت حسابرسان در مقابله با پول شویی از هر زمانی بیشتر شده است و از آنها انتظار می‌رود که جوامع خود را در پاکسازی از آفت پول شویی یاری دهند.

مقدمه

پول ایجاد شده در حجم عمده از طریق فعالیت‌های غیر قانونی قبل از آن که آزادانه خرج یا سرمایه‌گذاری شود باید شسته شود تا قانونی به نظر برسد (aslani et al, 2012). پول شویی فرایندی است که از طریق آن پول‌های کثیف ناشی از اعمال غیر قانونی به پول‌های به ظاهر تمیز تبدیل می‌شوند و در بدنه‌ی اقتصاد جایگزین می‌شود (Kenawy, 2006). پول شویی یکی از شریان‌های تجارت مجرمانه جهانی تلقی می‌شود؛ زیرا ناشی از فعالیت‌های اقتصادی ناسالم بوده و نقش اساسی آن، ترغیب یا تسهیل فعالیت بزه‌کاران یا تقویت جرایم سازمان‌یافته است. پول شویی را عموماً عارضه‌ای ثانوی و متقارن با جرم مستند مانند قاچاق مواد مخدر، سرقت، کلاهبرداری، تحصیل مال نامشروع از طریق اختلاس

و سایر جرایم سازمان‌یافته می‌دانند (لطفعلیان و همکاران، ۱۳۹۴). پول شویی به عنوان یک جرم مالی، دارای اثرات نامطلوب و زیانباری در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی، از جمله گسترش فعالیت‌های مجرمانه زیرزمینی، فساد و ارتشا در جامعه، اختلال در جمع‌آوری مالیات و تشویق فرار مالیاتی در جامعه، اختلال در بازارهای مالی، افزایش نرخ تورم و انحرافات اجتماعی، فاسد شدن ساختار حکومت و آسیب‌رسانی به اعتبار دولت‌ها و نهادهای اقتصادی کشور، رقابت‌پذیری ناسالم اقتصادی و تضعیف بخش خصوصی و تعاونی، کاهش اعتماد در بازارهای مالی، فرار سرمایه به صورت غیرقانونی، ورشکستگی بخش خصوصی، تخریب بنیان‌های تجارت خارجی، افزایش ریسک خصوصی‌سازی، مال‌اندوزی مجرمان و

پول شویی معمولاً
تأثیر مستقیم بر
صورت‌های مالی
نداشته و تأثیر
غیرمستقیم آن
از طریق افزایش
بدهی‌های
احتمالی ناشی از
شکایات و دعاوی
بالقوه مرتبط با
پول شویی است

فعالان غیرقانونی و تقویت منابع و شبکه مالی مجرمین، کاهش بهره‌وری در بخش واقعی اقتصاد و... است (رهبر و همکاران، ۱۳۸۲). آگاهی کشورهای توسعه یافته از آثار پول شویی و تدوین قوانین مقررات و اتخاذ تدابیر قابل توجه برای مبارزه‌ی همه‌جانبه با آن باعث شده است که عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به منظور شسته شدن به سوی کشورهایی سوق یابد که سازوکارهای نظارتی آن‌ها در بازارهای مالی ضعیف است، یا تدابیری برای برخورد با این مشکل اتخاذ نکرده‌اند (Kenawy, 2006). از آن‌جا که جرایم سازمان‌یافته و پول شویی دارای رابطه‌ی متقابل هستند، مبارزه با پول شویی در عین حال که برخورد جدی و قانونی با مرتکبین این جرم اقتصادی محسوب می‌شود در حقیقت مبارزه‌ی غیرمستقیم با سایر جرایم سازمان‌یافته نیز به شمار

می‌رود. امروزه مسئولیت حساب‌برسان در مقابله با پول‌شویی از هر زمانی پیش‌تر شده است و از آن‌ها انتظار می‌رود که جوامع خود را در پاکسازی از آفت پول‌شویی یاری دهند. حساب‌برسان باید برای برآورده کردن موفقیت‌آمیز این خواسته‌ی اجتماعی از استانداردهای حرفه‌ای بهره‌گیرند. استانداردهای حاکم در این زمینه به نام «اعمال غیرقانونی صاحب‌کار» خط مشی کلی را در سطح تأثیر فعالیت‌های پول‌شویی بر صورت‌های مالی و نحوه‌ی گزارش‌گری حساب‌برسان تعیین می‌کند، اما قضاوت حرفه‌ای برجای بوده و این وظیفه‌ی حساب‌برسان برای تعیین فعالیت‌های پول‌شویی به عهده‌ی خود آنان است (دیلمی‌پور، ۱۳۹۰).

ماهیت فرایند پول‌شویی

پول‌شویی معمولاً شامل یک سری از معاملات متعدد برای پنهان کردن منبع دارایی‌های مالی است تا مجرمان از آن دارایی بدون به خطر افتادن، استفاده کنند (aslani & et al, 2012). پول‌شویی یک فرایند چند مرحله‌ای بر پایه مخلوط کردن پول‌های نامشروع با دیگر پول‌های مشروع و تزریق مجدد آن به سیستم مالی بین‌المللی است که رسیدن به نقطه‌ی شروع و منشاء پول نامشروع را مشکل می‌کند (Kenawy, 2006). پول‌شویی فرایندی پیچیده، مستمر، درازمدت و گروهی است که به طور معمول در مقیاسی بزرگ انجام می‌شود و می‌تواند از محدوده‌ی جغرافیایی-سیاسی یک کشور فراتر برود و به موجب آن پول‌های کثیف حاصل از ارتکاب جرم تغییر شکل یافته و به صورت پاک و قانونی درآید، به نحوی که منشأ مجرمانه‌ی آن از لحاظ ردیابی مشکل یا غیرممکن شود. پول‌شویی با دو هدف انجام می‌شود: اول منشأ جرم پنهان گردد و دوم درآمد نامشروع پس از به کارگیری در چرخه‌ی اقتصادی تطهیر و مجدداً برای جرم دیگری به کار گرفته شود و با این عمل، هم کار نامشروع خود

از آن‌جا که حساب‌برسان دفاتر حسابداری صاحب‌کاران خود را بررسی و هرگونه تخلف مالی در جریان امور شرکت را اعلام می‌کنند، برخی حساب‌برسان را به عنوان خط مقدم مبارزه با پول‌شویی می‌پندارند

را توسعه دهند و هم از امتیاز این امکانات سوء استفاده کرده، سرانجام از پرداخت عوارض و مالیات و ... نیز فرار کنند. بررسی نظام اقتصادی کشورها نشان می‌دهد که هر چه از یک سیستم اقتصادی رقابتی متکی به مالکیت فردی دور شویم، شرایط مناسب‌تری برای چنین اعمالی به وجود می‌آید و این یک اصل کلی است (اسلانی و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به متنوع بودن روش‌های کسب سود از اعمال خلاف طبعاً شیوه‌های شست‌وشوی پول نیز پیچیده و متنوع خواهد بود. به عبارت دیگر، شیوه‌های پول‌شویی به عواملی چون خلاف انجام شده، نوع سیستم اقتصادی و قوانین و مقررات کشوری که در آن‌جا خلاف صورت گرفته و نوع مقررات کشوری که در آن پول شسته می‌شود، بستگی دارد. از معمولی‌ترین و مهم‌ترین شیوه‌های پول‌شویی این است که پول‌شویان برای کاهش جلب توجه مجریان قانون، مقادیر زیادی پول نقد را به مقادیر کوچک تبدیل می‌کنند و یا به طور مستقیم در بانک‌ها سرمایه‌گذاری و با استفاده از ابزارهای مالی مانند چک، سفته و غیره در مکان‌های دیگری سرمایه‌گذاری می‌کنند. از شیوه‌های دیگر تطهیر پول می‌توان به سرمایه‌گذاری موقت در بنگاه‌های تولیدی یا تجاری قانونی، بازار سهام و اوراق قرضه، سازمان‌های خیریه تقلبی، سرمایه‌گذاری در بازار طلا و الماس، شرکت در مزایده‌های اجناس هنری و یا انتقال پول به کشورهای دارای مقررات بانکی آزاد همانند سوئیس اشاره کرد. پول‌های کثیف زمانی که در فعالیت‌های قانونی وارد و سرمایه‌گذاری شوند، در طول گردش و دست به دست شدن با پول‌های تمیز مخلوط می‌شوند، به طوری که دیگر شناسایی آن غیر ممکن می‌گردد (بهرامزاده و شریعتی، ۱۳۸۳). یکی از مراحل فرایند پول‌شویی لایه‌چینی^۲ است که در واقع جداسازی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه از منشأ یا فعالیت‌های به وجود آورنده‌ی

آن، از طریق ایجاد لایه‌های پیچیده‌ای از معاملات یا نقل و انتقالات مالی چندگانه با هدف مبهم ساختن فرایند حساب‌برسی و مجهول گذاشتن هویت طرف‌های اصلی معامله و ناممکن کردن ردیابی منشأ عواید مزبور، صورت می‌گیرد (Scott, 1995).

نقش و مسئولیت حساب‌برسان در مبارزه با پول‌شویی

واضح است که حساب‌برسی به عنوان یک ساز و کار نظارتی برای بررسی دقت و صحت اطلاعات مالی و جلوگیری از سوءاستفاده‌ی مالی است. به طور ویژه، حساب‌برسی مستقل برای کشف جرایم مالی می‌تواند به کار برده شود. از آن‌جا که حساب‌برسان دفاتر حسابداری صاحب‌کاران خود را بررسی و هرگونه تخلف مالی در جریان امور شرکت را اعلام می‌کنند، برخی حساب‌برسان را به عنوان خط مقدم مبارزه با پول‌شویی می‌پندارند (aslani & et al, 2011). در نتیجه میزان مسئولیت حساب‌برسان مستقل در خصوص کنترل رعایت قوانین و مقررات حاکم بر فعالیت واحدهای مورد رسیدگی و انعکاس نتایج حاصله در گزارش‌های حساب‌برسی صادره توسط حساب‌برسان مستقل همواره از موضوعات بحث برانگیز بوده و همزمان با افزایش پیچیدگی و تنوع فعالیت‌های اقتصادی، قوانین و مقررات تصویب‌شده توسط مراجع قانونی و ذی‌صلاح نیز افزایش یافته و این موضوع باعث شده تا انتظارات از حساب‌برسان مستقل به عنوان مسئولان ناظر بر اشخاص حقوقی فزونی یابد (خمسه، ۱۳۹۳). از طرفی حملات تروریستی یازدهم سپتامبر در ایالات متحده آمریکا منجر به برخی اقدامات این دولت با هدف جلوگیری از تروریسم و فعالیت‌های پول‌شویی مرتبط، شده است. «قانون میهن‌پرستی ایالات متحده»^۳ مثالی از تصمیمات دولتی در زمینه‌ی مبارزه با پول‌شویی است. این قانون وزارت خزانه‌داری آمریکا^۴ را مجاز می‌کند که علاوه بر قواعد سابق، مجموعه جدیدی

از قواعد ضد پول‌شویی برای حرفه‌های مختلف از جمله حسابداران وضع کند. هر چند که پیش از یازدهم سپتامبر هم دولت ایالات متحده آمریکا به طور مستمر تأکید داشت که شاغلان حرفه‌ای حسابداری باید در پیشگیری از پول‌شویی همکاری و تشریک مساعی کنند. اما امروزه مسئولیت حسابداران در مقابله با پول‌شویی از هر زمانی بیش‌تر شده است بنابراین نگرانی دولت و مذاقه در بحران اعتماد کنونی حاکم بر حرفه‌ی حسابداری ایجاب می‌کند که حسابداران وظایف ضدپول‌شویی خود را به درستی انجام دهند. در نتیجه شفاف‌سازی مناسبات پولی و بهداشت اقتصاد اجتماعی و ایجاد محدودیت برای درآمدسازان غیرقانونی مبارزه با پول‌شویی را به بحثی نوین در عرصه جهانی تبدیل کرده است. (دیلمی‌پور، ۱۳۹۰) دولت‌ها، وضع‌کنندگان مقررات و جامعه‌ی تجارت جهانی خواستار مشارکت فعالانه‌ی اعضای حرفه‌ی حسابداری برای مبارزه با پول‌شویی هستند.

در ایران نیز بر اساس ماده‌ی ششم قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۶ مجلس

شورای اسلامی، حسابرسان و حسابداران مکلفانند اطلاعات مورد نیاز در اجرای این قانون را که هیأت وزیران تصویب می‌کند، حسب درخواست شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، ارائه نمایند (قانون مبارزه با پول‌شویی، ۱۳۸۶). اجماع عمومی بر این است که به دلیل اشراف بر عملیات شرکت‌ها، اسناد و مدارک مالی آن‌ها، حسابرسان اولین کسانی هستند که می‌توانند عملیات پول‌شویی را با موفقیت تعیین و گزارش کنند. (دیلمی‌پور، ۱۳۹۰) رهنمود صادر شده توسط فدراسیون بین‌المللی حسابداری^۵ تحت عنوان «مبارزه با پول‌شویی»^۶ انتظارات روز افزون وضع‌کنندگان قوانین و مقررات در مورد نقش حرفه‌ی حسابداری در کشف پول‌شویی و استقرار کنترل‌ها و ایمنی در مقابل آن را مطرح می‌کند. این رهنمود در مورد مبارزه با پول‌شویی به جز نقش حرفه‌ی حسابداری و تعهدات اخلاقی در مورد امر حسابداری، به بررسی مبارزه با پول‌شویی و اعمال متقلبانه در گزارشگری مالی پرداخته است. حرفه‌ی حسابداری در نتیجه‌ی الزام قانونی شرکت‌ها به رعایت برنامه‌های نظارتی و آزمون مستقل محیط کنترلی و اثر بخشی این برنامه‌ها در طرح‌های مبارزه با مفاسد، درگیر است. این رهنمود هم به منشاء و هم به ابزارهای پیش‌گیری پول‌شویی اشاره کرده است. بخش‌هایی از این رهنمود به ویژگی‌ها و مشخصه‌های پول‌شویی و آسیب‌پذیری بانک‌ها، مؤسسات مالی غیر بانکی و سایر مؤسسات پرداخته است. صدور این رهنمود در حکم یکی از گام‌هایی است که فدراسیون بین‌المللی حسابداران در راستای حفظ منافع عمومی، تقویت حرفه‌ی حسابداری در جهان و کمک به توسعه‌ی اقتصاد بین‌المللی برداشته است (خمامی زاده، ۱۳۸۲). پر واضح است که پول‌شویی و مبارزه با آن می‌تواند در سطح کلان و همچنین در سطح بنگاه مطرح شود که محدوده‌ی بحث حاضر مبارزه با پول‌شویی در سطح بنگاه است. هر چند

شیوه‌های پول‌شویی به عواملی چون خلاف انجام شده، نوع سیستم اقتصادی و قوانین و مقررات کشوری که در آنجا خلاف صورت گرفته و نوع مقررات کشوری که در آن پول شسته می‌شود، بستگی دارد

که راه‌های متعددی برای پول‌شویی و مثال‌های زیادی برای هر یک از این راه‌ها می‌توان آورد، اما اصلی‌ترین راه پول‌شویی از مسیر مؤسسات مالی از قبیل بانک‌ها، صندوق‌های قرض‌الحسنه و مانند آن‌ها می‌گذرد. نکته‌ای که حسابرسان نباید در مورد آن دچار اشتباه شوند تفاوت بین فرار مالیاتی و پول‌شویی است، به عبارت دیگر فرار مالیاتی در تمام موارد آن، علامتی از پول‌شویی به حساب نمی‌آید. چه بسا که پول‌شویان تمایل دارند با پرداخت مالیات بر پول‌های غیرقانونی خود صورتی قانونی به آن‌ها بدهند. تمیز این امر به دانش و تجربه‌ی حسابرس و قضاوت حرفه‌ای او بستگی دارد. (دیلمی‌پور، ۱۳۹۰)

استانداردهای حسابرسی کشورهای دیگر در زمینه پول‌شویی

پول‌شویی معمولاً تأثیر مستقیم بر صورت‌های مالی نداشته و تأثیر غیرمستقیم آن از طریق افزایش بدهی‌های احتمالی ناشی از شکایات و دعاوی بالقوه مرتبط با پول‌شویی است. استاندارد حسابرسی شماره ۵۴ ایالات متحده آمریکا^۷ ناظر بر اعمال غیرقانونی صاحب‌کاران است. این استاندارد در مورد فعالیت‌های غیرقانونی صاحب‌کاران، حسابرسان را ملزم نمی‌کند که رویه‌های حسابرسی خود را با هدف کشف فعالیت‌های غیرقانونی صاحب‌کاران که تأثیر غیر مستقیم بر صورت‌های مالی دارند طراحی کنند بلکه کافی است که حسابرسان از امکان فعالیت‌های غیرقانونی صورت پذیرفته با تأثیر غیر مستقیم آن آگاه باشند. بنابراین در صورت پی‌بردن حسابرسان به فعالیت‌هایی همانند وقوع پول‌شویی، مسئولیت اساسی پیدا می‌کنند. در آن صورت ابتدا حسابرسان باید تعیین کنند که فعالیت‌های مشکوک به پول‌شویی احتمالی با در نظر گرفتن هزینه‌های بالقوه‌ی حقوقی و مجازات و جرایم احتمالی، تأثیر عمده بر صورت‌های مالی داشته‌اند و در آن صورت استاندارد ۵۴ ایجاب می‌کند که حسابرسان رویه‌های

حسابرسی خود را با هدف تعیین این که پول شویی در حقیقت صورت پذیرفته است، طراحی کنند، با مدیریت سطح بالاتری از اشخاص درگیر در این معاملات، مباحثه کند و در هر زمان که مناسب تشخیص دهند برای دریافت مشاوره‌ی حرفه‌ای در زمینه‌ی مسائل حقوقی اقدام کنند. در صورتی که حسابرس نسبت به وقوع پول شویی باور داشته و از چاره‌جویی‌های مدیریت ناخرسند باشد به موجب قانون اصلاح دادخواهی اوراق بهادار خصوصی^۸ مصوب ۱۹۹۵، باید فعالیت‌های پول شویی را به هیأت مدیره‌ی صاحب‌کار گزارش کند. هیأت مدیره‌ی صاحب‌کار باید بورس اوراق بهادار را ظرف یک روز از زمان اطلاع توسط حسابدار آگاه کند. علاوه بر آن، قانون مزبور حساب‌رسان را ملزم کرده در صورت استتکاف هیأت مدیره، شخصاً بورس اوراق بهادار را مطلع کنند. اگر حسابرس باور داشته باشد که فعالیت‌های پول شویی تأثیر بااهمیت بر صورت‌های مالی داشته و به درستی توضیح داده نشده و یا صورت‌های مالی افشا نشده است به موجب استاندارد ۵۴ حسابرسی، باید در مورد صورت‌های مالی نظر مردود یا مشروط صادر کند. همچنین در صورت ممانعت صاحب‌کار از تحصیل مدارک پشتوانه‌ی کافی توسط حسابرس در ارزیابی اهمیت فعالیت‌های غیرقانونی نسبت به صورت‌های مالی موجب می‌شود که معمولاً حسابرس گزارش عدم اظهار نظر صادر کند. در صورت استتکاف صاحب‌کار از پذیرش گزارش اصلاح‌شده‌ی حسابرس ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی موجب می‌شود که حسابرس استعفا کرده و مراتب را به طور کتبی و با بیان دلایل استعفا به کمیته‌ی حسابرسی و یا هیأت مدیره گزارش کند. حتی در صورتی که فعالیت‌های غیرقانونی نسبت به صورت‌های مالی بااهمیت نباشد و صاحب‌کار اقدامات اصلاحی ضروری مورد نظر حسابرس در شرایط خاص را انجام ندهد ممکن است منجر به تصمیم

در ایران نیز بر اساس ماده‌ی ششم قانون مبارزه با پول شویی مصوب ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی، حساب‌رسان و حسابداران مکلفند اطلاعات مورد نیاز در اجرای این قانون را که هیأت وزیران تصویب می‌کند، حسب درخواست شورای عالی مبارزه با پول شویی، ارائه نمایند

حسابرس به استعفا شود.

استاندارد حسابرسی شماره ۵۴ تحت عنوان اعمال غیرقانونی صاحب‌کار خط مشی کلی را در سطح تأثیر فعالیت‌های پول شویی بر صورت‌های مالی و نحوه گزارشگری حساب‌رسان معین می‌کند اما قضاوت حرفه‌ای برجای بوده و این وظیفه‌ی حساب‌رسان برای تعیین فعالیت‌های پول شویی به عهده خود آنان است. علاوه بر آن معیار کلی تجربی دیگری که وجود دارد عبارت است از اینکه آیا عملیاتی خاص در فضای قانونی جامعه و در روند عادی فعالیت‌های تجاری بنگاه در حوزه فعالیت‌های پول شویی قرار می‌گیرد یا نه؟ (دیلمی پور، ۱۳۹۰) بیانیه‌ی استانداردهای حسابرسی شماره ۹۹ آمریکا تحت عنوان «بررسی تقلب در حسابرسی صورت‌های مالی»^۹ و استاندارد بین‌المللی حسابرسی شماره ۲۴۰ تحت عنوان «مسئولیت حساب‌رسان در ارتباط با تقلب در حسابرسی صورت‌های مالی»^{۱۰} اتخاذ رویکردی فعال توسط حساب‌رسان در رابطه با ارزیابی استقرار سیستم مناسب کنترل و مدیریت ریسک تقلب توسط مدیریت را ضروری دانسته است. مثال دیگر بند ۱۱۲ استاندارد حسابرسی شماره ۲۴۰ هنگ کنگ تحت عنوان «مسئولیت حساب‌رسان در رابطه با توجه به تقلب در حسابرسی صورت‌های مالی»^{۱۱} است که طبق آن حسابرس و سایر اشخاص وظیفه‌ی قانونی دارند که اطلاعات و تردید خود را در مورد دارایی‌هایی که نشان‌دهنده‌ی عواید قاچاق مواد مخدر و جرایم قابل پیگرد قانونی است به مقامات ذی‌صلاح اطلاع دهند. دولت بریتانیا نیز قوانینی^{۱۲} را مصوب کرده است که طبق آن حسابداران و حساب‌رسان و دیگر مشاوران مالی نقشی محوری در شناسایی و گزارش کلاهبرداری و پول شویی ایفا می‌کنند. این قانون از حسابداران و حساب‌رسان انتظار دارد طرح‌ها و معاملات مشکوک به فساد را به مقامات ذی‌صلاح گزارش کنند

(همت فر و همکاران، ۱۳۹۲).

استانداردهای حسابرسی ایران در زمینه‌ی پول شویی

مروری بر استانداردهای مدون حسابرسی در ایران نشان می‌دهد که در زمینه‌ی اعمال غیرقانونی صاحب‌کاران و نحوه‌ی عمل حساب‌رسان از سوی سازمان حسابرسی به‌عنوان متولی قانونی تدوین استانداردهای حسابداری و حسابرسی در ایران، استاندارد تدوین و لازم‌الاجرا نشده است. بدیهی است که تدوین استانداردهای در این زمینه از ضرورت‌های استاندارد نویسی سازمان حسابرسی در مرحله‌ی کنونی است. امروزه برخی از حساب‌رسان ایرانی در پاسخ‌گویی به نیاز و اقدام حرفه‌ای خود و در خلاء استاندارد اعمال غیرقانونی صاحب‌کاران با فرض مسئولیت دوگانه‌ی حسابرسی و بازرسی قانونی خود علاقمند هستند که موارد مشکوک به پول شویی را در بخش سایر الزامات و مقررات قانونی گزارش کنند، اما در موارد زیادی، حسابرس، مسئولیت بازرسی قانونی را عهده‌دار نیست. (دیلمی پور، ۱۳۹۰) یکی از مهم‌ترین الزامات قانونی درباره کنترل و گزارشگری رعایت قوانین و مقررات حاکم بر فعالیت واحدهای مورد رسیدگی توسط حساب‌رسان مستقل به آیین‌نامه‌ی اجرایی تبصره‌ی چهارم قانون استفاده از خدمات تخصصی حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۱۳۷۹/۰۶/۱۳ و اصلاحیه‌ی ۱۳۸۷/۱/۱۰ هیأت وزیران مربوط است که بر اساس مفاد بند الف ماده ۴ آیین‌نامه‌ی مذکور، حسابداران رسمی و مؤسسات حسابرسی مکلف‌اند در گزارش «حسابرسی و بازرسی قانونی» یا «گزارش حسابرسی» که با رعایت قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ و طبق اصول و ضوابط حسابرسی نسبت به حساب‌ها و صورت‌های مالی حسابرسی شده تهیه می‌شود، درباره‌ی رعایت قوانین و مقررات تجاری، مالیاتی

و سایر قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت شخص مورد رسیدگی اظهار نظر کنند. در خصوص مفاد ماده‌ی چهارم آیین‌نامه‌ی یادشده باید به این موضوع توجه کرد که قانون‌گذار اظهار نظر درباره‌ی رعایت قوانین و مقررات تجاری، مالیاتی و سایر قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت شخص مورد رسیدگی را در گزارش حسابرسی که طبق اصول و ضوابط حسابرسی تهیه می‌شود، تکلیف کرده و بنابراین اظهار نظر درباره‌ی رعایت قوانین و مقررات تجاری، مالیاتی و سایر قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت شخص مورد رسیدگی باید با رعایت اصول و ضوابط حسابرسی (استانداردهای حسابرسی) صورت پذیرد. (خمسه، ۱۳۹۳)

در حال حاضر طبق بندهای ۱۴ و ۱۵ استاندارد حسابرسی ۲۵۰ با عنوان «ارزیابی رعایت قوانین و مقررات در حسابرسی صورت‌های مالی»، حسابرس مستقل هنگام برنامه‌ریزی و اجرای روش‌های حسابرسی باید شناختی کلی از چارچوب قوانین و مقررات مربوط به واحد مورد رسیدگی، صنعتی که در آن فعالیت می‌کند و چگونگی رعایت قوانین و مقررات توسط واحد مزبور به‌دست آورد، زیرا عدم رعایت برخی قوانین و مقررات ممکن است اثر بااهمیتی بر وضعیت مالی و تداوم فعالیت واحد مورد رسیدگی داشته باشد. همچنین در بندهای ۳۴ تا ۳۷ استاندارد حسابرسی یادشده، نحوه‌ی گزارشگری نتایج حاصل از چگونگی رعایت قوانین و مقررات توسط واحدهای مورد رسیدگی تعیین شده است. از طرفی با توجه به مفاد ماده‌ی ۳۳ دستورالعمل اجرایی مبارزه با پول‌شویی توسط حسابرسان مصوب ۱۳۹۱/۳/۲۳ شورای عالی مبارزه با پول‌شویی یا مفاد ماده ۹ دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۶/۵/۸ اصلاحیه ۱۳۹۰/۱۱/۱۷ شورای عالی بورس و اوراق بهادار، قانون‌گذار به منظور مشخص کردن دقیق حیطه وظایف حسابرسان مستقل،

در زمینه‌ی اعمال غیرقانونی صاحبکاران و نحوه‌ی عمل حسابرسان از سوی سازمان حسابرسی به‌عنوان متولی قانونی تدوین استانداردهای حسابداری و حسابرسی در ایران، استانداردی تدوین و لازم‌الاجرا نشده است

مواردی که باید کنترل شوند و جهت جلوگیری از هرگونه برداشت نادرست از قوانین و مقررات موضوعه، اجرای وظایف محوله به حسابرسان مستقل را مطابق چک لیست‌های ابلاغی تکلیف کرده است. به عبارت دیگر، مسئولیت حسابرسان مستقل در ارتباط با کنترل و گزارشگری رعایت قانون مبارزه با پول‌شویی توسط کلیه‌ی اشخاص حقوقی مشمول و قوانین و مقررات سازمان بورس و اوراق بهادار توسط کلیه‌ی اشخاص حقوقی تحت نظارت این سازمان، محدود به موارد مندرج در چک لیست‌های ابلاغی است. در گزارش حسابرسان مستقل نیز باید به کنترل رعایت قوانین و مقررات یاد شده در چارچوب چک لیست‌های ابلاغی اشاره شود که در حال حاضر این رویه فقط در مورد کنترل رعایت مفاد قانون مبارزه با پول‌شویی براساس متن پیشنهادی جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران صورت می‌پذیرد. با توجه به مفاد تبصره ۲ ماده ۹ دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۶/۵/۸ اصلاحیه ۱۳۹۰/۱۱/۱۷ شورای عالی بورس و اوراق بهادار، ضروری است حسابرسان مستقل معتمد هنگام گزارشگری در خصوص نتایج حاصل از کنترل رعایت قوانین و مقررات سازمان بورس اوراق بهادار توسط کلیه‌ی اشخاص حقوقی تحت نظارت این سازمان، به انجام کنترل مزبور در چارچوب چک لیست‌های ابلاغی اشاره نمایند (خمسه، ۱۳۹۳). جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران در فروردین سال ۱۳۹۲ در راستای اجرای ماده ۳۳ دستورالعمل‌های اجرایی مبارزه با پول‌شویی در حوزه حسابرسان و شرکت‌ها و مؤسسات غیر تجاری مصوب سیزدهمین جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی مورخ ۲/۳/۱۳۹۱ متنی جهت انعکاس موارد مرتبط با قانون مبارزه با پول‌شویی در گزارش‌های حسابرسی صادره و تأییدیه مدیران، جهت درج در بخش گزارش در مورد سایر الزامات قانونی

و مقرراتی (سایر مسئولیت‌های قانونی و مقرراتی حسابرس) به شرح زیر پیشنهاد کرده است:

«در اجرای ماده ۳۳ دستورالعمل اجرایی مبارزه با پول‌شویی توسط حسابرسان، رعایت مفاد قانون مزبور و آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مرتبط، در چارچوب چک لیست‌های ابلاغی مرجع ذیربط و استانداردهای حسابرسی، توسط این مؤسسه/ اینجانب مورد ارزیابی قرار گرفته است. در این خصوص (به استثنای موارد مندرج در بندهای زیر*)، این مؤسسه/ اینجانب به موارد بااهمیتی حاکی از عدم رعایت قوانین و مقررات یاد شده برخورد نکرده است.»

* در مواردی که حسابرس و بازرس قانونی حین رسیدگی، به موارد خاصی از عدم رعایت برخورد نکرده است، متن داخل پرانتز حذف می‌شود.

در تأییدیه‌ی مدیران متن زیر در محل مناسب درج و شماره‌گذاری سایر موارد مندرج در تأییدیه‌ی مزبور اصلاح می‌شود: «در معاملات و فعالیت‌های انجام شده، قوانین و مقررات مربوط به پول‌شویی بطور کامل رعایت شده و هیچ‌گونه رویداد یا معامله‌ای به منظور پول‌شویی صورت نپذیرفته است یا در صورت وجود هرگونه معاملات مشکوک یا مظنون به پول‌شویی، موارد در اسرع وقت به مرکز اطلاعات مالی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی گزارش شده است.»

بنابراین حسابرسان مستقل باید با در نظر گرفتن مفاد بند ۳۷ استاندارد حسابرسی ۲۵۰، علاوه بر اظهار نظر نسبت به رعایت یا گزارش موارد عدم رعایت قوانین و مقررات یادشده در بخش «سایر مسئولیت‌های قانونی و مقرراتی حسابرس» گزارش حسابرس مستقل، چنانچه مواردی که رعایت نشده‌اند اثر بااهمیتی بر وضعیت مالی و تداوم فعالیت واحدهای مورد رسیدگی داشته باشد و تعدیلات مورد لزوم و افشای کافی از

این بابت در صورت‌های مالی به عمل نیامده باشد، طبق مفاد بند ۳۴ استاندارد حسابرسی ۲۵۰ نسبت به صورت‌های مالی نظر مشروط یا مردود اظهار کنند. (خمس، ۱۳۹۳)

طبق استاندارد حسابرسی ۲۵۰ حسابرس باید در اولین فرصت ممکن، درباره‌ی موارد عدم رعایتی که با آن‌ها برخورد می‌کند با هیأت‌مدیره و کمیته‌های هیأت‌مدیره (به‌ویژه کمیته‌ی حسابرسی) و مدیریت ارشد مذاکره کند و یا شواهدی را دال بر آگاهی آنان از این موضوع به‌دست آورد. اگر به نظر حسابرس موارد عدم رعایت از مصادیق موارد عمدی و بااهمیت باشد، حسابرس باید یافته‌های خود را بی‌درنگ گزارش کند. در مواردی که حسابرس نسبت به مشارکت مدیریت ارشد، شامل اعضای هیأت‌مدیره، در فعالیت‌های مغایر با قوانین و مقررات تردید دارد باید موضوع را به مقام بالاتر از مدیریت مزبور (مثلاً، مجمع عمومی) گزارش کند.

همچنین چنانچه حسابرس به این نتیجه برسد که موارد عدم رعایت، به گونه‌ای بااهمیت بر صورت‌های مالی اثر دارد و به‌طور مناسبی نیز در صورت‌های مالی افشا نشده است و یا چنانچه مدیریت واحد مورد رسیدگی، حسابرس را از کسب شواهد کافی و قابل قبول حسابرسی برای ارزیابی و تشخیص وقوع مواردی از عدم رعایت باز دارد که اثر بااهمیتی بر صورت‌های مالی دارد یا می‌تواند داشته باشد، باید نظر مشروط یا مردود اظهار کند.

بر اساس بند ۳۷ استاندارد حسابرسی ۲۵۰ مسئولیت رازداری حسابرس معمولاً وی را از گزارش کردن موارد عدم رعایت به اشخاص ثالث باز می‌دارد. اما در برخی شرایط خاص، قوانین یا مقررات موضوعه (مثلاً ماده‌ی ششم قانون مبارزه با پول‌شویی ایران)، این مسئولیت را از عهده‌ی حسابرس برمی‌دارد. در چنین شرایطی، حسابرس بهتر است به منظور

حسابرس
مستقل هنگام
برنامه‌ریزی
و اجرای
روش‌های
حسابرسی باید
شناختی کلی از
چارچوب قوانین
و مقررات
مربوط به واحد
مورد رسیدگی،
صنعتی که در
آن فعالیت
می‌کند و
چگونگی رعایت
قوانین و
مقررات توسط
واحد مزبور
به‌دست آورد

حفظ منافع عمومی، نظر مشاور حقوقی را جویا شود.

قانون مبارزه با پول‌شویی و حسابرسان

طبق ماده‌ی یکم قانون مبارزه با پول‌شویی، «اصل بر صحت و اصالت معاملات تجاری موضوع ماده (۲) قانون تجارت است، مگر آن که براساس مفاد این قانون خلاف آن به اثبات برسد. استیلای اشخاص بر اموال و دارایی اگر توأم با ادعای مالکیت شود، دال بر مالکیت است.»

طبق استانداردهای حسابرسی، حسابرس ملزم است کار حسابرسی را با نگرش تردید حرفه‌ای برنامه‌ریزی و اجرا کند؛ یعنی حسابرس نباید پیش‌داوری کند. اگر چه به نظر می‌رسد که بین قانون مزبور و استانداردهای حسابرسی در خصوص برخورد با صحت و اصالت معاملات تجاری مغایرتی وجود دارد، ولی قانون مبارزه با پول‌شویی (فی‌نفسه) و مواد بعدی این قانون (تلویحاً) این تصور اولیه را تأیید نمی‌کند.

طبق ماده‌ی دوم قانون مبارزه با پول‌شویی، «جرم پول‌شویی عبارت است از:

الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی با علم به این که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشأ غیر قانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد، و

ج) اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.»

به نظر می‌رسد تعریف و دامنه‌ی پول‌شویی در ماده‌ی ۲ از وسعت کافی برخوردار است و می‌تواند همه‌ی موارد پول‌شویی را در بر بگیرد. طبق استانداردهای حسابرسی، اصل ماهیت یکی از مفاهیم فراگیر در حسابرسی است. اما در این ماده و مواد بعدی قانون، بااهمیت بودن یا نبودن عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به عنوان معیاری برای گزارش کردن یا گزارش نکردن موضوع تلقی نشده است. بنابراین باید این‌گونه تعبیر و تفسیر کرد که حسابرس باید پول‌شویی را فارغ از کمیت آن، ماهیتاً موضوع مهمی بداند.

طبق ماده‌ی ششم قانون مبارزه با پول‌شویی «دفاتر اسناد رسمی، وکلای دادگستری، حسابرسان، حسابداران، کارشناسان رسمی دادگستری و بازرسان قانونی مکلفند اطلاعات مورد نیاز در اجرای این قانون را که هیأت‌وزیران مصوب می‌کند، حسب درخواست شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، ارائه نمایند.»

طبق ماده‌ی هفتم قانون مبارزه با پول‌شویی «اشخاص، نهادها و دستگاه‌های

اجرائی آن»

طبق استانداردهای حسابرسی، حسابرس پیش از پذیرش کار یک صاحب کار بالقوه باید با اجرای روش‌های لازم از هویت آن شناخت کافی کسب کند. البته انتخاب مجدد صاحب کار، روش‌های هویت‌شناسی را ایجاب نمی‌کند. با این حال، اگر تغییری در اوضاع و احوال صاحب کار رخ دهد؛ مثلاً تغییراتی در مالکان، هیأت مدیره یا کنترل‌کنندگان واحد تجاری روی دهد و این اطلاعات در زمان پذیرش اولیه‌ی صاحب کار به عنوان یکی از مبانی پذیرش آن مد نظر بوده باشد، در این صورت برحسب ارزیابی جدید حسابرس از مخاطرات ناشی از این تغییرات ممکن است بار دیگر روش‌های هویت‌شناسی صاحب کار انجام و مکتوب شود تا شواهد مناسب برای پذیرش مجدد (عدم پذیرش) صاحب کار فراهم آید. همچنین، طبق بخش ۲۲ استانداردهای حسابرسی با عنوان «کنترل کیفیت کار حسابرسی» صاحب کاران موجود به طور مستمر و صاحب کاران بالقوه پیش از پذیرش باید ارزیابی شوند، که در این خصوص درست‌کاری مدیران و شرکای صاحب کار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بدین منظور حسابرسی تفحص لازم را از طریق مذاکره با اشخاص مرتبط، کسب اطلاعات مکتوب از مراجع ذی‌ربط، و بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی مربوط انجام خواهد داد.

طبق ماده‌ی هشتم قانون مبارزه با پول‌شویی، «اطلاعات و اسناد گردآوری شده در اجرای این قانون، صرفاً در جهت اهداف تعیین شده در قانون مبارزه با پول‌شویی و جرایم منشأ آن موارد استفاده قرار خواهد گرفت. افشای اطلاعات یا استفاده از آن به نفع خود یا دیگری به طور مستقیم یا غیر مستقیم توسط مأموران دولتی یا سایر اشخاص مقرر در این قانون ممنوع بوده و متخلف به مجازات مندرج در قانون مجازات انتشار و اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب

مشمول این قانون (موضوع مواد ۵ و ۶) برحسب نوع فعالیت و ساختار سازمانی خود مکلف به رعایت موارد زیر هستند:

الف) احراز هویت ارباب رجوع و در صورت اقدام توسط نماینده یا وکیل، احراز سمت و هویت نماینده و وکیل و اصیل در مواردی که قرینه‌ای بر تخلف وجود دارد. تبصره تصویب این قانون ناقض مواردی که در سایر قوانین و مقررات احراز هویت الزامی شده است، نمی‌باشد.

ب) ارائه‌ی اطلاعات، گزارش‌ها، اسناد و مدارک مربوط به موضوع این قانون به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی در چارچوب آئین‌نامه‌ی مصوب هیأت وزیران. ج) گزارش معاملات و عملیات مشکوک به مرجع ذی‌صلاحی که شورای عالی مبارزه با پول‌شویی تعیین می‌کند.

د) نگهداری سوابق مربوط به شناسایی ارباب رجوع، سوابق حساب‌ها، عملیات و معاملات به مدتی که در آیین‌نامه‌ی اجرایی تعیین می‌شود.

هـ) تدوین معیارهای کنترل داخلی و آموزش مدیران و کارکنان به منظور رعایت مفاد این قانون و آیین‌نامه‌های

۱۳۵۳/۱۱/۲۹، محکوم خواهد شد.»

با توجه به مفاد استانداردهای حسابرسی و آیین رفتار حرفه‌ای، این ماده قانونی منطبق با مسئولیت‌های کلی حسابرس مبنی بر راز داری است، ولی جرایم تعیین شده افزون بر جرایم حرفه‌ای قابل اعمال به نظر می‌آید.

به طور کلی نکات زیر نیز از روح قانون با پول‌شویی در خصوص حرفه‌ی حسابرسی استنباط می‌شود:

✓ به نظر می‌رسد حتی اگر وظایفی غیر از حسابرسی نیز بر عهده‌ی حسابرس باشد باید موارد پول‌شویی یا عملیات و معاملات مشکوک گزارش شود.

✓ افزون بر این، حتی اگر حسابرس در همکاری خود با صاحب کار به این نتیجه برسد که طرف معامله‌ی صاحب کار پول‌شویی می‌کند، گمان می‌شود مفاد قانون تسری داشته باشد.

✓ مؤسسه‌های حسابرسی ملزم‌اند با به کارگیری روش‌های مناسب، شرکا و کارکنان خود را از مقررات مرتبط قوانین جزایی، و نیز الزامات مرتبط قوانین مقابله با پول‌شویی آگاه سازند و آموزش‌های لازم را برای شناخت و نحوه برخورد با فعالیت‌هایی که می‌تواند به پول‌شویی ربط داشته باشد، ارائه دهند. در این زمینه، تدوین رهنمودهای آموزشی می‌تواند سودمند واقع شود.

✓ سطح آموزش هر فرد باید متناسب با خطر مواجهه آن فرد با پول‌شویی و نقش و مرتبه‌ی حرفه‌ای وی در مؤسسه باشد. در هر حال، مدیران مؤسسه حسابرسی فارغ از نقشی که در مؤسسه بر عهده دارند باید از الزامات حرفه‌ای و مقررات پول‌شویی شناخت داشته باشد (مهام، ۱۳۸۸).

ارزیابی شاخص‌های بالقوه‌ی پول‌شویی صاحب کار توسط حسابرسان مستقل

حسابرسان اغلب در جایگاه خوبی برای شناسایی نشانه‌های اولیه‌ی پول‌شویی و جرایم مالیاتی احتمالی قرار دارند. داشتن

دفتر اسناد رسمی، وکلای دادگستری، حسابرسان، حسابداران، کارشناسان رسمی دادگستری و بازرسان قانونی مکلفند اطلاعات مورد نیاز در اجرای این قانون را که هیأت وزیران مصوب می‌کند، حسب درخواست شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، ارائه نمایند

اطلاعات و آموزش دادن به حسابرسان در کشف عملیات مشکوک کمک می‌کند. نقش حسابرسان در بررسی دفاتر و سوابق مالیات‌دهندگان جهت تعیین میزان مالیات، آنان را در وضعیت منحصر بفردی قرار می‌دهد تا نه تنها جرایم مالیاتی را شناسایی نمایند بلکه به موارد پول‌شویی و دیگر جرایم مالی پی ببرند. حسابرسان با شناسایی و گزارش عملیات مشکوک یا غیر عادی مطابق قوانین و رویه موجود در کشور خود در مبارزه با پول‌شویی شرکت می‌کنند. گزارش عملیات غیر عادی از سوی حسابرسان بر حسب الزامات قانونی در کشورهای مختلف با هم تفاوت دارد و ممکن است اجباری یا احتیاطی باشد. عواید حاصل از جرم می‌تواند نزد حسابرسان آشکار گردد، چنین امری مرتبط است با:

❖ نقل و انتقالات نقدی نظیر حمل پول، تبدیل ارز، سپرده‌گذاری یا صرف هزینه؛

❖ استفاده از روش‌ها یا روندهای شناخته شده پول‌شویی؛

❖ افزایش در درآمد یا سود سرمایه؛
❖ تملکات غیر عادی (مانند آثار هنری، اتومبیل‌های گران بها)، وام‌های غیر عادی و موفقیت فزاینده که با درآمد مشروع متناسب نیست.

کشف پول کثیف اصولاً مبتنی بر عملیات غیر عادی است که نشانگر پول‌شویی احتمالی می‌باشد. غیر عادی به معنای آن است که یک عملیات مالی با یک کار خاص و رفتار یک فرد با توجه به سابقه، فعالیت روزانه یا درآمد اظهار شده منافات دارد. به‌طور کلی، عملیات غیر عادی که پنهان‌سازی و توجیه منشاء غیر قانونی پول، جریان پول، مالکیت پول یا دارایی مشتق از آن را محتمل می‌سازد چندین مشخصه به شرح زیر دارد:

- ❖ منشاء وجوه مشخص نیست؛
- ❖ هویت طرفین معامله معین نیست؛
- ❖ توجیه اقتصادی یا منطقی برای انجام معامله وجود ندارد. (OECD, 2009)

حسابرسان اغلب در جایگاه خوبی برای شناسایی نشانه‌های اولیه پول‌شویی و جرایم مالیاتی احتمالی قرار دارند

بر اساس استاندارد حسابرسی ۳۱۵ ایران حسابرس به منظور تشخیص و برآورد خطرهای تحریف بااهمیت ناشی از تقلب یا اشتباه در صورت‌های مالی و طراحی و اجرای روش‌های حسابرسی لازم باید شناخت کافی از واحد مورد رسیدگی و محیط آن، شامل کنترل‌های داخلی، کسب کند. شناخت حسابرس از واحد مورد رسیدگی و محیط آن شامل شناخت از موارد صنعت، قوانین و مقررات و سایر عوامل برون سازمانی، ماهیت واحد مورد رسیدگی، شامل انتخاب و به‌کارگیری رویه‌های حسابداری توسط واحد مورد رسیدگی، اهداف و راهبردها و خطرهای تجاری مربوط که ممکن است به تحریف بااهمیت در صورت‌های مالی بینجامد، اندازه‌گیری و بررسی عملکرد مالی واحد مورد رسیدگی و کنترل‌های داخلی است (کمیته‌ی تدوین استانداردهای حسابرسی).

در ابتدای روند حسابرسی، حسابرسان شاخص‌های بالقوه پول‌شویی را شناسایی می‌کنند، این شاخص‌ها باید در چک‌لیست‌های اولیه گنجانده شوند. برخی از این شاخص‌های اولیه مربوط به جرایم مالیاتی و دیگر فعالیت‌های مجرمانه است. در خلال «مرحله‌ی قبل از اجرای حسابرسی» و ایجاد طرح حسابرسی، شاخص‌های غیر عادی که در خلال حسابرسی می‌بایست مورد بررسی قرار گیرند شناسایی می‌شوند. شاخص‌های مربوطه به شرح ذیل است:

- الف) اقلام غیر عادی خارج از ترازنامه
- ✓ مالکیت غیر شفاف؛
- ✓ مالکیت توسط بستگان یا شرکای مجرم؛
- ✓ تشکیلات بین‌المللی فاقد منافع آشکار تجاری، حقوقی یا مالیاتی؛
- ✓ خرید یا فروش سهام شرکت به بهای بسیار بالاتر یا پایین‌تر از ارزش برآورد شده؛
- ✓ شرکت یا مدیران در یک شرکت خدماتی خارجی ثبت آدرس می‌کردند؛ و

✓ اطلاعاتی که از منابع خارجی کسب می‌شود.

- ب) اقلام غیر عادی ترازنامه
- ✓ مالکیت سرمایه با اظهارنامه‌های مالیاتی قبلی همخوانی ندارد؛
- ✓ تجمیع سود وام‌های دریافتی یا پرداختی؛ و
- ✓ وجوه نقد زیاد که برای فعالیت‌های روزانه شرکت زیاده از حد است.
- ج) اقلام غیر عادی سود و زیان
- ✓ افزایش زیاد درآمد و فروش؛
- ✓ افزایش زیاد حاشیه سود؛ و
- ✓ نرخ هزینه و فروش با کار شرکت هم راستا نیست.

در «مرحله‌ی حسابرسی»، بررسی عملیات مالی می‌تواند ریسک‌های مالیاتی و شاخص‌های پول‌شویی را آشکار سازد. شاخص‌ها در این زمینه به شرح ذیل است:

- الف) عملیات و طرح‌های غیر عادی
- مدیران و کارکنان شرکت در مورد فعالیت خود اطلاعات کمی دارد؛
- کالاها و خدمات شرکت با زمینه‌ی کاری آن سازگار نیست؛
- عملیات مالی بر پایه‌ی تجارت شفاف قرار ندارند؛
- عملیات یا قراردادهای فاقد مدارک مثبت هستند؛
- معاملات با شرکت‌های خارجی انجام می‌شود؛
- معاملات با مجرمان مورد سوءظن یا شرکای آنان صورت می‌پذیرد؛
- مشتریان، بستکاران یا بدهکاران هویت روشنی ندارند؛
- معاملات با شرکای کاری یا مشتریان صورت می‌پذیرد که آدرس یکسان دارند؛

- و
- دارایی‌هایی به فروش می‌رسند که مدارکی در خصوص آنها وجود ندارد.
- ب) جریان پول غیر عادی
- پرداخت‌ها به یا از طرف اشخاص ثالثی است که در معامله نقشی ندارند؛
- پرداخت‌ها به یا از طرف شرکت‌ها یا حساب‌های نامرتبب خارجی انجام

می‌پذیرد؛

- حساب بانکی شرکت به‌عنوان حساب
 - واریز نقدی مورد استفاده قرار می‌گیرد؛
 - منشاء پول شفاف و قابل ردیابی نیست؛
 - سپرده‌های بانکی به‌عنوان سرمایه اظهار نشده‌اند؛
 - جریان پول بدون دلیل اقتصادی روشن صورت می‌پذیرد؛ و
 - کارت‌های اعتباری یا پول کارت‌ها استفاده عادی ندارند.
 - ج) گردش غیر عادی سرمایه یا فروش
 - افزایش چشمگیر در گردش پول یا فروش؛
 - دریافت‌های نقدی با مبالغ زیاد به‌خاطر کالاهای لوکس فروخته شده؛
 - دریافت‌های نقدی زیاد برای کالاهایی که ارسال نمی‌شوند (خریدار ساختگی)؛
 - معاملات بی‌پایه و مدرک و خارج از عرف تجاری؛
 - معاملات با مجرمان مورد سوء‌ظن و شرکای آن‌ها؛
 - شرح کلی در فاکتورهای اقلام با هزینه‌های عمده؛
 - صورتحساب‌های فروش از سوی شرکت‌های نامشخص؛
 - قراردادهای تسهیم سود فاقد اساس اقتصادی؛
 - فقدان مدارک مثبت؛
 - هزینه‌های نامتناسب با گردش سرمایه و فروش. (OECD, 2009)
- همچنین بر اساس پیوست استاندارد حسابرسی ۲۵۰ ایران نمونه‌هایی از انواع اطلاعات و شواهد به‌دست آمده توسط حسابرس که می‌تواند بیانگر وجود موارد عدم رعایت (از جمله پول‌شویی) باشد به شرح زیر است:
- رسیدگی ویژه توسط دستگاه‌های دولتی یا پرداخت جریمه‌ی نقدی یا تحمل هرگونه مجازات توسط واحد مورد رسیدگی.
 - پرداخت بابت خدمات نامعین یا دادن وام‌های غیرعادی به مشاوران،

اشخاص وابسته یا کارکنان.

- پرداخت کمیسیون فروش یا حق‌العمل بیش از پرداخت‌های متداول واحد مورد رسیدگی یا صنعتی که در آن فعالیت می‌کند.
- خرید با قیمت‌های به‌مراتب بالاتر یا پایین‌تر از قیمت بازار.
- پرداخت‌های نقدی غیرعادی یا خرید در برابر چک‌های در وجه حامل.
- معاملات غیر عادی با شرکت‌های ثبت شده در مناطق آزاد تجاری.
- پرداخت بابت خرید کالا یا خدمات از واسطه‌ها.
- پرداخت‌های ارزی فاقد مستندات مناسب و کافی.
- سیستم حسابداری نارسا که به دلیل طراحی یا به‌طور تصادفی، زنجیره عطف حسابرسی مناسب را فراهم نمی‌آورد یا اسناد و مدارک کافی را تأمین نمی‌کند.
- معاملات غیرمجاز یا معاملات ثبت شده به‌طور نادرست.
- اخبار و نظرات رسانه‌های گروهی.
- سایر نشانه‌هایی از احتمال وقوع پول‌شویی که حسابرسان باید به آن توجه کنند به شرح زیر است:
- کاهش غیرمترقبه‌ی حساب‌های دریافتنی از طریق سوخت کردن مطالبات؛
- وصول مطالبات خارج از صورت‌های مالی؛
- پرداخت بابت صورت حساب‌های غیر واقعی (ساختگی)؛
- واگذاری مناقصات بدون تشریفات مناقصه؛
- تعدیل مبلغ قراردادها به طوری که مبالغ تعدیل بیش از مبلغ اولیه قرارداد باشد؛
- خرید کالا و خدمات به قیمتی بیش از قیمت بازار و فروش کالاها و خدمات به قیمتی کم‌تر از قیمت بازار؛
- پرداخت وجه به اشخاص یا نهادهایی که در ارتباط با فعالیت شرکت نیستند؛
- خرید سهام با قیمتی بالا و بلافاصله فروش آن به قیمتی کمتر و یا بالعکس؛

- معاملاتی که بدون هیچ دلیل تجاری از طریق واسطه انجام می‌گیرد؛
 - وجود معاملات گسترده پولی با یک مشتری که با موضوع فعالیت وی مغایرت داشته باشد؛ و
 - انجام معاملات ارزی با حجم بالا و در شکل نامتعارف.
- در پایان اگر حسابرس به این نتیجه برسد که صاحب‌کار یا کارکنان آن مبادرت به پول‌شویی یا هر اقدام غیر قانونی دیگری می‌کنند، ممکن است تصمیم به کناره‌گیری از کار بگیرد. زیرا ممکن است تداوم همکاری با صاحب‌کار به‌منزله‌ی همدستی و کمک به جرایم پول‌شویی قلمداد شود. هر چند حسابرس فعلی ممکن است در قبال ذکر هرگونه اطلاعات مربوط به پول‌شویی احساس تعهد نماید ولی انجام چنین کاری خطر درز اطلاعات را در پی دارد. قوانین ذی‌ربط توصیه کرده است اطلاعات مربوط به پول‌شویی در اختیار حسابرس جانشین قرار نگیرد. همچنین در مواردی که حسابرس نسبت به وقوع پول‌شویی شک کرده است، با توجه به سطح اهمیت موضوع نسبت به تعدیل یا مشروط کردن گزارش حسابرسی اقدام می‌کند. هرگونه افشاکاری در گزارش حسابرسی باید با توجه به قوانین مربوط به درز اطلاعات^{۱۳} انجام شود. حسابرس برای انجام تحقیقات بیش‌تر در چارچوب حسابرسی صورت‌های مالی، باید از این موضوع آگاه باشد که براساس قوانین پول‌شویی، وی متعهد است اطلاعات را برای هیچ‌کس افشا نکند، چرا که در صورت افشاکاری مشمول قوانین درز اطلاعات مجرمانه یا لطمه زدن به فرایند انجام تحقیقات می‌شود. به منظور حداقل ساختن خطرهای مربوط به درز اطلاعات این موضوع دارای اهمیت است که هرگونه تحقیق بیش‌تر تنها در قالب گام‌هایی باشد که حسابرس در عملیات معمول حسابرس انجام می‌دهد. (مهام، ۱۳۸۸) فراموش نکنیم به رغم آن‌که در حسابرسی مالی اصل اهمیت محور گزارشگری است در

ممکن است تداوم همکاری با صاحب‌کار به‌منزله‌ی همدستی و کمک به جرایم پول‌شویی قلمداد شود

مبارزه با پول‌شویی اصل اهمیت در زمینه افشای موارد مشکوک به پول‌شویی حاکم نبوده و پول‌شویی بدون توجه به میزان منافع حاصله باید گزارش شود. در قانون مبارزه با پول‌شویی مؤسسات حسابرسی مجاز نیستند هرگونه اخطار یا رهنمودی به مشتری بدهند که وی متوجه تحت پیگیری بودن شود، این امر جرم محسوب می‌شود. (امانی و دوانی، ۱۳۸۹)

سخن آخر

یکی از مراحل پول‌شویی انجام مبادلات مالی متعدد و پیچیده در قالب خرید و فروش صوری کالا و خدمات، سرمایه‌گذاری در سهام و دارایی‌های مالی، سرمایه‌گذاری در شرکت‌های پوششی، پرداخت وام‌های غیر معمول در شرکت‌ها و... به منظور از بین بردن زنجیره عطف حسابرسی برای ردیابی منشأ اصلی این مبالغ می‌باشد که عمدتاً از جرایم سازمان یافته یا جرایم اقتصادی و مالی ناشی می‌شوند. همچنین ممکن است اطلاعاتی در زمینه‌ی این مبادلات غیرواقعی در جریان جمع‌آوری شواهد حسابرسی برای اظهارنظر حسابرسان در رابطه با مطلوبیت صورت‌های مالی شرکت انجام دهنده پول‌شویی یا شرکتی که طرف معامله پول‌شویان قرار گرفته است، در اختیار حسابرسان قرار گیرد. طبق ماده‌ی هفتم قانون مبارزه با پول‌شویی ایران مصوب مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۶) وظایفی به شرح زیر برعهده‌ی حسابرسان گذاشته شده است:

حسابرس باید پول‌شویی را فارغ از کمیت آن، ماهیتاً موضوع مهمی بداند و به مراجع ذیصلاح گزارش کند

- احراز هویت ارباب رجوع؛
- ارائه‌ی اطلاعات، گزارش‌ها، اسناد و مدارک مربوط به موضوع پول‌شویی به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی؛
- گزارش معاملات و عملیات مشکوک به مراجع ذیصلاح که شورای عالی مبارزه با پول‌شویی مشخص می‌کند؛
- نگهداری سوابق مربوط به شناسایی ارباب رجوع، سوابق حساب‌ها، عملیات و معاملات به مدتی که در آیین‌نامه‌ی اجرایی تعیین می‌شود.

• تدوین معیارهای کنترل داخلی و آموزش مدیران و کارکنان به منظور رعایت مفاد این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن.

حال سؤال این است که آیا حرفه‌ی حسابداری در ایران برای انجام این وظیفه‌ی قانونی تمهیداتی انجام داده و چه دستورات عملی، استانداردها یا آیین‌نامه‌هایی تدوین کرده است؟

در خصوص مورد اول که احراز هویت ارباب رجوع است استاندارد حسابرسی شماره ۳۱۵ و دستورالعمل اجرایی مبارزه با پول‌شویی توسط حسابرسان کمیته‌ی فنی سازمان حسابرسی، رهنمودهای جامعی را ارائه کرده است. در خصوص مورد دوم و سوم که مربوط به افشای اطلاعات مربوط به پول‌شویی است می‌تواند با توجه به بند ۳۷ استاندارد حسابرسی ۲۵۰ به‌عنوان نوعی عدم‌رعایت قوانین و مقررات به مقامات ذیصلاح قانونی و اجرایی گزارش شود. در خصوص مورد سوم که مربوط به نگهداری سوابق مالی صاحب کار است طبق استاندارد حسابرسی شماره ۲۳۰ مدت حداقل ۵ سال تعیین شده است.

در بخشنامه‌ی ۹۲۲۰۷۵/۶ کمیته‌ی فنی سازمان حسابرسی در خصوص اخذ تأییدیه از مدیران در بند ۹ در رابطه با رعایت قوانین و مقررات پول‌شویی و عدم انجام فعالیت‌های پول‌شویی یا گزارش مناسب آن به واحد اطلاعات مالی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی دستورالعملی ارائه شده است.

طبق ماده ۳۳ دستورالعمل اجرایی مبارزه با پول‌شویی توسط حسابرسان کمیته‌ی فنی سازمان حسابرسی، حسابرسان در رسیدگی و اظهار نظر نسبت به صورت‌های مالی ارباب رجوع باید رعایت مفاد قانون مبارزه با پول‌شویی، آیین‌نامه و دستورالعمل‌های مرتبط توسط ارباب رجوع را مطابق چک‌لیست پیوست ارزیابی و به عنوان بند مستقل در گزارش حسابرسان مستقل یا بازرس قانونی در مورد آن اظهارنظر کنند.

اگر پول‌شویی به عنوان موارد عدم رعایت قوانین و مقررات در نظر گرفته شود، در استاندارد ۲۵۰ موارد عدم رعایت قوانین و مقررات که به‌گونه‌ای بااهمیت بر صورت‌های مالی اثر دارد و به طور مناسبی نیز در صورت‌های مالی افشا نشده است می‌تواند در گزارش حسابرسان آورده شود. اما طبق قانون مبارزه با پول‌شویی ایران، چنین به نظر می‌رسد که بااهمیت بودن یا نبودن عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به عنوان معیاری برای گزارش کردن یا گزارش نکردن موضوع تلقی نشده است. بنابراین باید این‌گونه تعبیر و تفسیر کرد که حسابرسان باید پول‌شویی را فارغ از کمیت آن، ماهیتاً موضوع مهمی بدانند و به مراجع ذیصلاح گزارش کنند. بنابراین با توجه به اهمیت مبارزه با جرایم اقتصادی به‌ویژه پول‌شویی در کشور که آثار بااهمیت و مخربی بر روند توسعه اقتصادی کشور دارد، با توجه به نقش پر رنگ حرفه‌ی حسابداری و حسابرسی به‌عنوان یکی از عوامل مهم در فرایند مبارزه با پول‌شویی و با توجه به مسئولیت قانونی که طبق قانون مبارزه با پول‌شویی بر عهده‌ی حسابرسان

گذاشته شده است به نظر می‌رسد که ضروری است سازمان حسابرسی به عنوان متولی تدوین استانداردهای حسابرسی به

موضوع پول‌شویی توجه ویژه‌ای کند و دستورالعمل‌های لازم در خصوص نحوه رسیدگی و گزارش اقدامات پول‌شویی

صاحب‌کاران به مراجع قانونی و ذی‌صلاح تدوین کند که با قوانین و مقررات جاری کشور هماهنگی داشته باشد. ■

منابع:

صاحب‌کار. کنفرانس ملی رویکردهای نوین در علوم مدیریت، اقتصاد و حسابداری، مازندران، ۱۳۹۴.

مجلس شورای اسلامی. (۱۳۸۶). قانون مبارزه با پول‌شویی.

مهام، کیهان. (۱۳۸۸). قانون مبارزه با پول‌شویی از منظر حسابرسی صورت‌های مالی. ماهنامه حسابداری. شماره ۲۱۵، ۷۷-۷۰.

همت فر، محمود، اسلانی، محمد، لطفعلیان، فاطمه. (۱۳۹۲). وظایف و نقش‌های جدید برای حسابرسان در هزاره سوم. دو ماهنامه حسابرس. شماره ۶۷، ۶۶-۵۴.

Aslani, Mohammad, lotfaliyan, Fatemeh and Ghasemi, Mazyar. (2012). Financial Crimes Auditing. International Journal of Trade, Economics and Finance, Vol. 3, No. 38-34. 1.

Aslani, Mohammad, lotfaliyan, Fatemeh, Shafieipour, Vahid and Ghasemi, Mazyar. (2011). The Role of Auditing Profession in Fighting Against Economic and Financial Crimes. 2011 International Conference on E-business, Management and Economics IPEDR Vol.25. IACSIT Press, Singapore. 157-151.

Kenawy. Ezzat. Molouk. (2006). The Economic Effects of the Money Laundering Phenomenon with Reference to Egypt. Journal of Applied Sciences Resrach, 1265-1256: (12)2.

OECD (2009). Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors. Organization for Economic Co-operation and Development.

Scott. David. (1995). Money laundering and international efforts to fight it; Public policy for private sector. The World Bank, Note No. 48.

اسلانی، محمد، همت فر، محمود، لطفعلیان، فاطمه. (۱۳۹۰). پول‌شویی و نهادهای بین‌المللی مبارزه کننده با آن. دانش ارزیابی. سال سوم، شماره ۱۳۲-۱۰۷.

امانی، علی و دوانی، غلامحسین. (۱۳۸۹). فساد، تقلب، پول‌شویی و وظیفه حسابرسان. فصلنامه حسابداری رسمی. شماره ۱۲، ۷۲-۵۶.

بهرامزاده، حسینعلی و شریعتی، حسین. (۱۳۸۳). روش‌های مبارزه با پول‌شویی. ماهنامه تدبیر، شماره ۱۴۹، ۴۳-۳۸.

خمامی زاده، فرهاد. (۱۳۸۲). مبارزه با پول‌شویی در بانک‌ها و مؤسسات مالی. مجله حقوقی دفتر خدمات بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران. شماره ۲۹، ۲۸-۵.

خمسه، حسین. (۱۳۹۳). کنترل و گزارشگری رعایت قوانین و مقررات توسط حسابرسان مستقل. روزنامه دنیای اقتصاد. شماره ۳۳۶۲، ۱۴۶.

دیلمی پور، مصطفی. (۱۳۹۰). اقتدار حسابرسان و پول‌شویی. روزنامه دنیای اقتصاد. شماره ۲۵۴۱، ۹.

رهبان، فرهاد، زال پور، غلامرضا و فضل‌الله میرزاوند. (۱۳۸۲). طرح مطالعاتی مبارزه با جرم پول‌شویی: بررسی قوانین پول‌شویی در کشورهای دیگر (۲). دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

کمیته تدوین استانداردهای حسابرسی سازمان حسابرسی، استاندارد حسابرسی ۲۵۰. ارزیابی رعایت قوانین و مقررات در حسابرسی صورت‌های مالی.

کمیته تدوین استانداردهای حسابرسی سازمان حسابرسی، استاندارد حسابرسی ۳۱۵. شناخت واحد مورد رسیدگی و محیط آن و برآورد خطرهای تحریف بااهمیت.

لطفعلیان، فاطمه، همت فر، محمود و محمد اسلانی. بررسی تأثیر میزان آگاهی حسابرسان از پدیده پول‌شویی بر کشف اقدامات پول‌شویی

پی‌نوئیس‌ها:

- 1- Money Laundering
- 2- Layering
- 3- USA patriot act
- 4- United States Department of the Treasury
- 5- International Federation of Accountants (IFAC)
- 6- Anti-Money Laundering
- 7- "Illegal Acts by Clients" Statements on Auditing Standards(SAS) No 54
- 8- The Private Securities Litigation Reform Act of 1995
- 9- "Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit"

- Statements on Auditing Standards(SAS) No 99
- 10- "The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements" International Standard on Auditing (ISA) No 240
- 11- The Auditor's Responsibilities to Consider Fraud in an Audit of Financial Statements, Hong Kong Standard on Auditing (HKSA) 240
- 12- The Criminal Justice Act 1993 and The Money-Laundering Regulations 1993
- 13- Information Leakage